

РЕЛОКАЦІЯ ТА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ВПЛИВІВ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Марія ПЕТЕРЛИК

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Марія МЕНДЖУЛ***

докторка юридичних наук, професорка,

професорка кафедри цивільного права та процесу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Війна залишає свій відбиток на кожній сфері нашого життя, в тому числі на соціальній та економічній, де ринок праці займає особливе місце. Саме він відіграватиме значну роль під час відбудови Батьківщини після довгоочікуваної перемоги.

Насамперед, нищівний вплив на інститути ринку праці та їх функціонування здійснює окупація територій росією, значні пошкодження та знищення підприємств, об'єктів інфраструктури, що обумовило великі втрати робочих місць, а також блокування логістичних маршрутів, що є наслідком воєнних дій.

І все це призводить до іншого фактору, що негативно відбивається на сфері зайнятості населення та доходів – вимушеної міграції. Метою даних тез є з'ясування впливу міграційних процесів на сферу праці.

Відповідно до останніх даних МОП, з кінця лютого 2022 року понад 4,8 мільйонів українців втратили свої робочі місця, а це 30% від загальної їх кількості до повномасштабної агресії (МОП, 11.05.2022 р). Крім того, Міжнародна організація праці прогнозує, що за продовження війни скорочення робочих місць може збільшитись до 7 млн, або 43,5%¹. Згідно з даними Державного центру зайнятості, на початок березня 2025 року 102,4 тис. осіб є офіційно зареєстрованими як безробітні².

Перейдемо безпосередньо до характеристики міграції та її впливу на ринок праці в Україні. За напрямком міграції (лат. *migratio* – переселення) відносно країни постійного проживання вона поділяється на внутрішню і зовнішню.

¹ Азьмук Н. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 171–179.

² Державний центр зайнятості: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості: березень 2025 року. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення 19.03.2025).

За даними ООН, станом на 2024 рік 6,5 мільйонів українців перебувають за кордоном. Ця кількість є значною, враховуючи кількість населення в Україні взагалі, до повномасштабного вторгнення³.

Зовнішня міграція (іншими словами еміграція), тобто переміщення осіб з однієї країни в іншу, є для нас, можна сказати, традиційним явищем. Адже ще до повномасштабної війни розв'язаною росією, звичною була еміграція наших співвітчизників в якості заробітчан. Однак зараз матеріальне забезпечення відійшло на другий план, і зовнішня міграція стала способом забезпечення безпеки та життя. Зрозуміло, що такий масштабний відтік трудового ресурсу, який спостерігається в нашій державі, наносить істотний удар по економіці.

Така міграція відбирає в нашої країни працездатне населення, фахівців з вищою освітою та молодих спеціалістів. Як наслідок, це призводить до падіння конкуренції на ринку праці. Крім того, в результаті зменшення кількості потенційних платників податків зменшується і надходження до державного бюджету.

Поміж емігрантів, згідно з статистикою, переважають жінки й діти. Відповідно, це є ще однією проблемою, адже існують ризики порушення балансу у складі працездатного населення за статевими та віковими групами, якщо вони не повернуться⁴.

І той факт, що по закінченню війни, значна частина співвітчизників, з великою вірогідністю, залишиться за кордоном, є ще одним не менш болючим усвідомленням. Цьому підтвердженням є результати опитування, згідно з якими емігранти пристосовуються до умов проживання за кордоном, вивчають мову, займаються активними пошуками роботи чи працюють. І зрозуміло, чим довше триватиме війна, тим менше залишається надій на їхнє повернення⁵.

Що стосується внутрішньої міграції, то згідно з статистикою Мінсоцполітики, станом на кінець 2024 року в Україні офіційно зареєстровано 4 646 735 ВПО. Відрізняються показники статистики МОМ – близько 3,7 млн.⁶

Вона, так само як і зовнішня міграція, відображає наслідок воєнних дій, який змінює інститути ринку праці, зміщує структуру зайнятості. Адже переміщення людей в значних масштабах із територій бойових дій у західні регіони спричинило дефіцит персоналу у життєво

³ Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War. *International Organization for Migration*. URL: <https://www.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom> (date of access: 20.03.2025).

⁴ Азьмук Н. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 171–179.

⁵ Тутова А. Міграція населення під час війни та її вплив на ринок оплати праці. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : Матеріали Міжнар. науково-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 25 листоп. 2022 р. 2022. С. 109–120.

⁶ Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War. *International Organization for Migration*. URL: <https://www.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom> (date of access: 20.03.2025).

необхідних сферах ринку праці, особливо на територіях активних бойових дій. Крім того, на Заході України внаслідок появи ВПО зменшилися кількості робочих місць, збільшилася конкуренція, що призвело до підвищення рівня безробіття в цих регіонах. Наочно ситуацію, що склалась в різних частинах України, можна побачити, звернувшись до онлайн платформи української компанії, яка розвиває інтернет-рекрутмент – Robota.ua⁷. Тут ми можемо пошукати вакансії в різних областях. Візьмемо для порівняння Закарпатську і Харківську область. Якщо ввести у пошуку «за професією» слово «юрист» у Харківській області, то можна вибрати поміж 54 вакантними місцями, але якщо шукати у Закарпатській області, то пошуки роботи не увінчаються значним успіхом, враховуючи наявність двох вакансій. Тобто, через збільшення кількості шукачів роботи на західних територіях України, число пропозицій не відповідає попиту.

Щоб хоч якось допомогти внутрішньо переміщеним особам у працевлаштуванні на нових територіях уряд вжив певних заходів, які мали заохочувати роботодавців приймати на роботу ВПО. На мою думку, це певним чином, спровокувало соціальне напруження на відносно безпечних територіях України через свавілля роботодавців, викликане діями, що спрямовувались на отримання матеріальної вигоди. Мова йде про компенсацію роботодавцю витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО згідно з Постановою КМУ⁸. Деякі роботодавці зловживаючи цією можливістю, незаконним шляхом звільняли місцевих мешканців для прийняття на їхнє місце ВПО, звичайно, при цьому знаходячи псевдозаконні причини такого звільнення. Чим, відповідно, зумовили велику кількість конфліктів та панування неприязні між місцевими жителями, які втратили можливість заробітку та ВПО, які змушені були покинути свої домівки та з метою забезпечення себе і своїх сімей життєво необхідними благами, влаштувалися на таке, вже вакантне місце.

В межах даного дослідження варто згадати про релокацію підприємств. Згідно з статистикою аналітичного центру «Інституту аналітики та адвокації» на березень 2024 року, від початку повномасштабного вторгнення в Україні зафіксовано 18 944 переїзди бізнесу з одного регіону в інший. Релокація підприємств є важливою, адже являє собою один із шляхів продовження роботи в умовах

⁷ Сайт для пошуку роботи. *Robota.ua*. URL: https://robota.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Search_Brand_UA_All&utm_content=657013579878&utm_term=робота%20юа&utm_source=1&utm_gclid=Cj0KCQjwqIm_BhDnARIsAKBYcmui-b1OZ_HbeNNwv123LJPz2h8FfZqeh7ov3U-bw9bo1-0hMFrmdegaAlwDEALw_wcB (дата звернення: 21.03.2025).

⁸ Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text> (дата звернення: 21.03.2025).

воєнного стану, та є заходом забезпечення населення (місцевого та ВПО) роботою. Окрім того, релоковані в західні області України підприємства створюють нові можливості розвитку регіону, що проявляється насамперед в надходженнях до місцевих бюджетів податків та інших обов'язкових платежів. Серед інших переваг: створення продукції з доданою вартістю, розвиток транспортно-логістичних підприємств та робочої сили, сировини й матеріалів, що необхідні для виробництва. Взамін цього релоковані підприємства отримують більш безпечні умови праці, наявність добре розвинутої інфраструктури та транспортно-логістичних шляхів, близькість до кордону та зарубіжних ринків. Однак, не в усіх сферах господарської діяльності релокація підприємств має одні плюси. Подекуди прихід великого бізнесу витісняє малий та середній. Як приклад, така ситуація може виникнути у сфері надання туристичних послуг. Крім того, разом з релокованими підприємствами часто переїжджають і їх працівники, що практично анулює можливість працевлаштування місцевого населення⁹.

Унаслідок переселення великої кількості населення з однієї частини України в іншу, існує ризик подальшого росту дисбалансу між пропозицією і попитом, який є наявним, незважаючи на релокацію підприємств. Адже якщо порівнювати структуру зайнятості в східних областях, на відміну від західних, то вона була суттєво зміщеною в бік промисловості¹⁰.

Отже, існуючий в Україні екстраординарний правовий режим – воєнний стан – вніс значні зміни в ринок праці, викликані як внутрішніми, так і зовнішніми міграційними процесами. Зовнішня міграція призвела до масштабної втрати трудового потенціалу країни, а внутрішня сприяла невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили. Релокація підприємств, з одного боку допомагає зберегти робочі місця та розвивати економіку в безпечних регіонах, з іншого ж є загрозою для місцевого бізнесу меншої потужності.

В майбутній перспективі є потреба в комплексних заходах, які братимуть до уваги різні наслідки міграційних процесів. Крім того, важливою є підтримка і ВПО, і місцевого населення. Держава, відповідними заходами, повинна сприяти релокації підприємств, не забуваючи про місцевий бізнес. Важливо створити умови для повернення українців з-за кордону після закінчення війни, які зможуть почати відбудову процвітаючої в майбутньому України.

⁹ Ковалишин В. Вплив релокації бізнесу на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону. *Регіональна економіка*. 2024. № 1. С. 25–33.

¹⁰ Тутова А. Міграція населення під час війни та її вплив на ринок оплати праці. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : Матеріали Міжнарод. науково-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 25 листоп. 2022 р. 2022. С. 109–120.